

PARALIMPIYA SPORT TURINING O‘ZBEKISTONDA RIVOJLANISHI TARIXI

Mahmudjonov Asilbek Abduvoxid o‘g‘li
Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
Email: asilbekmahmudjonov19981126@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21884417>

Annotatsiya: Mazkur tezisda O‘zbekiston Respublikasida paralimpiya sportining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari, ushbu yo‘nalishda amalga oshirilgan davlat siyosati, huquqiy-me‘yoriy asoslar hamda paralimpiya sportchilarining xalqaro musobaqalarda erishgan yutuqlari tahlil qilingan. Shuningdek, paralimpiya sportini rivojlantirishning zamonaviy yo‘nalishlari va istiqbollari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: paralimpiya sporti, O‘zbekiston, rivojlanish tarixi, adaptiv jismoniy tarbiya, nogironligi bo‘lgan shaxslar, sport siyosati, xalqaro musobaqalar, paralimpiya harakati.

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ПАРАЛИМПИЙСКОГО СПОРТА В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация: В данной статье рассматриваются этапы становления и развития паралимпийского спорта в Республике Узбекистан, государственная политика и нормативно-правовая база в данной сфере, а также достижения узбекских паралимпийцев на международных соревнованиях. Кроме того, освещаются современные направления и перспективы дальнейшего развития паралимпийского спорта.

Ключевые слова: паралимпийский спорт, Узбекистан, история развития, адаптивная физическая культура, лица с инвалидностью, государственная политика, международные соревнования, паралимпийское движение.

THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF PARALYMPIC SPORT IN UZBEKISTAN

Abstract: This paper examines the stages of the formation and development of Paralympic sport in the Republic of Uzbekistan, the state's policy and legal framework in this field, and the achievements of Uzbek Paralympic athletes in international competitions. It also highlights the current trends and future prospects for the development of Paralympic sport in the country.

Keywords: Paralympic sport, Uzbekistan, history of development, adaptive physical education, persons with disabilities, sports policy, international competitions, Paralympic movement.

KIRISH. Bugungi kunda paralimpiya sporti nafaqat jismoniy imkoniyati cheklangan shaxslarning sport faoliyatini qo‘llab-quvvatlash vositasi, balki ularning jamiyatga integratsiyalashuvi, sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish hamda ijtimoiy faolligini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. Jahon miqyosida Paralimpiya harakati 1989-yilda Xalqaro Paralimpiya qo‘mitasi (International Paralympic Committee – IPC) tashkil etilishi bilan yangi bosqichga ko‘tarildi. Bugungi kunda IPC dunyoning 200 dan ortiq milliy paralimpiya qo‘mitalarini birlashtirib, paralimpiya sportini rivojlantirish, sportchilar huquqlarini himoya qilish va inklyuziv jamiyatni shakllantirish yo‘lida faoliyat yuritmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham mustaqillik yillarida paralimpiya sportini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Ayniqsa, so‘nggi yillarda sohaga oid huquqiy-me‘yoriy baza takomillashtirildi, sport infratuzilmasi modernizatsiya qilindi, malakali murabbiylar va mutaxassislarni tayyorlash tizimi yo‘lga qo‘yildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining paralimpiya sportini rivojlantirishga qaratilgan qarorlari asosida O‘zbekiston Milliy Paralimpiya qo‘mitasi faoliyati tubdan takomillashtirildi, hududiy bo‘linmalar tashkil etildi hamda nogironligi bo‘lgan shaxslarni sportga keng jalb etish mexanizmlari yaratildi. Ushbu islohotlar paralimpiya sportining ommaviyligini oshirish, sportchilarni xalqaro musobaqalarga tizimli tayyorlash va ilmiy-metodik ta‘minotni rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

O‘zbekiston paralimpiyachilarining xalqaro maydondagi natijalari ham yildan-yilga yuksalib bormoqda. Mamlakat sportchilari London–2012, Rio–2016, Tokio–2020 va Parij–2024 yozgi Paralimpiya o‘yinlarida munosib ishtirok etib, medallar soni va sifati bo‘yicha sezilarli o‘sishga erishdilar. Xususan, Parij–2024 Paralimpiya o‘yinlarida O‘zbekiston delegatsiyasi 10 ta oltin, 9 ta kumush va 7 ta bronza

medalni qo‘lga kiritib, mamlakat paralimpiya sporti tarixidagi eng yuqori natijalardan birini qayd etdi. Bu esa milliy paralimpiya tizimining izchil rivojlanayotganligini yaqqol namoyon etadi [2].

Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonda paralimpiya sportining shakllanishi va rivojlanish tarixini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning bosqichlarini yoritish, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar hamda xalqaro sport maydonida erishilgan yutuqlarni o‘rganish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Mazkur tezisning maqsadi O‘zbekistonda paralimpiya sportining tarixiy rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish, uning bugungi holati va istiqbolli rivojlanish yo‘nalishlarini yoritishdan iborat [4].

O‘zbekistonda paralimpiya sportining rivojlanish tarixi mamlakat mustaqillikka erishganidan keyin jismoniy tarbiya va sport sohasida amalga oshirilgan islohotlar bilan chambarchas bog‘liq. Dastlab nogironligi bo‘lgan shaxslarni sportga jalb etish alohida tashabbuslar asosida amalga oshirilgan bo‘lsa, keyinchalik ushbu yo‘nalish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Xususan, 2014-yilda O‘zbekiston Milliy Paralimpiya Assotsiatsiyasi Xalqaro Paralimpiya Qo‘mitasi tomonidan Milliy Paralimpiya Qo‘mitasi (National Paralympic Committee) sifatida rasman tan olindi, bu esa mamlakat paralimpiya harakatining xalqaro tizimga to‘liq integratsiyalashuviga xizmat qildi (International Paralympic Committee, 2014).

So‘nggi yillarda paralimpiya sportini rivojlantirish bo‘yicha qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar mazkur sohaning yangi bosqichga ko‘tarilishida muhim omil bo‘ldi. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 5-noyabrda PQ–5281-son qarori bilan paralimpiya harakatini qo‘llab-quvvatlash, sportchilarni moddiy va ma‘naviy rag‘batlantirish, zamonaviy sport bazalarini tashkil etish hamda hududlarda paralimpiya sport turlarini ommalashtirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilandi. Mazkur hujjat paralimpiya sportchilarini tayyorlash tizimini takomillashtirish, ilmiy-metodik ta‘minotni kuchaytirish va malakali murabbiylar faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qilmoqda [6].

O‘zbekiston paralimpiyachilarining xalqaro musobaqalardagi natijalari ham yildan-yilga yaxshilanib bormoqda. Mamlakat sportchilari Rio–2016 XVI yozgi Paralimpiya o‘yinlarida 8 ta oltin, 6 ta kumush va 17 ta bronza medalni qo‘lga kiritgan bo‘lsa, Tokio–2020 Paralimpiya o‘yinlarida 8 ta oltin, 5 ta kumush va 6 ta bronza medal bilan umumjamoa hisobida yuqori o‘rinlardan birini egalladi. Parij–2024 yozgi Paralimpiya o‘yinlarida esa O‘zbekiston delegatsiyasi 10 ta oltin, 9 ta kumush va 7 ta bronza medal jamg‘arib, mamlakat tarixidagi eng muvaffaqiyatli natijalardan biriga erishdi. Ushbu yutuqlar para yengil atletika, para dzyudo, para suzish, para taekvondo va para pauerlifting kabi sport turlarida sportchilar tayyorlash tizimi sezilarli darajada takomillashganini ko‘rsatadi.

Bugungi kunda respublikaning barcha hududlarida paralimpiya sport maktablari, ixtisoslashtirilgan sport klublari va adaptiv jismoniy tarbiya markazlari faoliyat yuritmoqda. Oliy ta‘lim muassasalarida adaptiv jismoniy tarbiya yo‘nalishlari rivojlantirilmoqda, murabbiy va mutaxassislarni tayyorlash jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalar hamda raqamli ta‘lim vositalari joriy etilmoqda. Shu bilan birga, sportchilarni tayyorlashda individual yondashuv, tibbiy-pedagogik nazorat, funksional diagnostika va ilmiy asoslangan mashg‘ulot metodikalari keng qo‘llanilmoqda.

Shunday qilib, O‘zbekistonda paralimpiya sportining rivojlanishi bosqichma-bosqich takomillashib, bugungi kunda xalqaro miqyosda raqobatbardosh sport tizimiga aylangan. Davlat tomonidan yaratilayotgan huquqiy, tashkiliy va moddiy-texnik sharoitlar, shuningdek, ilmiy-metodik ta‘minotning rivojlanishi paralimpiya sportining barqaror taraqqiyotini ta‘minlab, nogironligi bo‘lgan shaxslarning sport orqali ijtimoiy integratsiyasi va sog‘lom turmush tarzini qaror toptirishga muhim hissa qo‘shmoqda.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda paralimpiya sportining rivojlanish tarixi mamlakat mustaqilligi yillarida amalga oshirilgan izchil islohotlar bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, bugungi kunda u jismoniy tarbiya va sport tizimining muhim tarkibiy qismiga aylandi. Dastlab nogironligi bo‘lgan shaxslarni sport faoliyatiga jalb etish alohida tashabbuslar asosida yo‘lga qo‘yilgan bo‘lsa, keyinchalik davlat tomonidan qabul qilingan qonunlar, Prezident farmon va qarorlari hamda sohaga oid dasturlar natijasida paralimpiya harakatining tashkiliy-huquqiy asoslari mustahkamlandi. Natijada sport infratuzilmasi kengaytirildi, hududlarda ixtisoslashtirilgan sport maktablari faoliyati yo‘lga qo‘yildi, sportchilarni tayyorlashning ilmiy-metodik tizimi takomillashtirildi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston paralimpiyachilarining Paralimpiya o‘yinlari, jahon va Osiyo chempionatlarida erishayotgan yuqori natijalari mamlakatda paralimpiya sportini rivojlantirish bo‘yicha olib borilayotgan davlat siyosatining samaradorligini yaqqol tasdiqlamoqda. Ayniqsa, para yengil atletika, para dzyudo, para taekvondo, para suzish va boshqa sport turlarida qo‘lga kiritilgan yutuqlar O‘zbekistonning xalqaro paralimpiya harakatidagi nufuzini sezilarli darajada oshirdi. Bu natijalar

sportchilarni saralash, tayyorlash va musobaqalarga yo‘naltirish tizimining zamonaviy talablar asosida tashkil etilganidan dalolat beradi.

Kelgusida paralimpiya sportini yanada rivojlantirish uchun adaptiv jismoniy tarbiya tizimini takomillashtirish, oliy ta‘lim muassasalarida malakali mutaxassislar tayyorlash, ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarni mashg‘ulot jarayoniga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, yoshlarni paralimpiya sportiga keng jalb etish, hududlarda sport infratuzilmasini yanada rivojlantirish hamda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish ushbu sohaning barqaror taraqqiyotini ta‘minlaydi. Shu bois O‘zbekistonda paralimpiya sportining tarixiy rivojlanish tajribasini o‘rganish nafaqat sport sohasini takomillashtirish, balki inklyuziv jamiyatni shakllantirish, nogironligi bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy faolligini oshirish va ularning hayot sifatini yaxshilashda ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Bu yo‘nalishdagi izchil islohotlarning davom ettirilishi O‘zbekistonning xalqaro sport maydonidagi nufuzini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Nogironligi bo‘lgan shaxslarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, PF–60-son, 28.01.2022 // Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz> (murojaat qilingan sana: 17.07.2026).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Paralimpiya harakatini rivojlantirish hamda O‘zbekiston Milliy paralimpiya qo‘mitasi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, PQ–5281-son, 05.11.2021 // Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz> (murojaat qilingan sana: 17.07.2026).
3. Azizov, S. V. (2024). YOSH SPRINTERLARNI SARALAB OLISHNING O‘ZIGA HOS JIHATLARI. Экономика и социум, (2-1 (117)), 126-129.
4. Азизов, С. В. (2024). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАЧАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ТЕХНИКИ ИГРЫ ГАНДБОЛИСТОВ. Экономика и социум, (6-2 (121)), 831-836.
5. Azizov, S. V., Azizova, R. I., Mahmudjonov, A., & Tuxtaboyeva, N. (2024). SPORTCHILARDA O‘YIN JARAYONINI YUQORI DARAJADA IDROK QILISH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH INTELLEKTUAL TAYYORGARLIKNING ASOSIY VAZIFASI. Экономика и социум, (9 (124)), 82-86.
6. Jo‘rayev, T. T., Mahmudjonov, A. A., & Shamsitdinova, M. F. (2024). THE EFFECTIVENESS OF USING NATIONAL ACTION GAMES IN DEVELOPING SPORTS ELEMENTS. MASTERS, 2, 29-33.
7. Makhmudovich, G. A. (2024). THE IMPORTANCE OF SPECIAL METHODS IN INCREASING THE EFFICIENCY OF SPORTS EXERCISES. INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY, 730-734.
8. Makhmudovich, G. A. (2024). METHODS OF MONITORING THE PHYSICAL DEVELOPMENT OF HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH GYMNASTICS. INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY, 735-739.
9. Mahmudjonov, A. A., Izatullayev, A. M., & Ergashaliyev, D. N. (2024). THE IMPORTANCE OF GENERAL PHYSICAL FITNESS IN INCREASING THE EFFICIENCY OF SPORTS TRAINING IN PRIVATE SCHOOLS. INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY, 755-759.
10. Makhmudovich, G. A. (2024). MOVEMENT SKILLS OF YOUNG GYMNASTS AND THE LAWS OF ITS FORMATION. INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY, 751-754.
11. Satiyev, S., & Azizov, S. V. (2020). BEGINNINGS OF THE RELATIONSHIP OF TEMPERAMENT TYPES TO EMOTIONAL STRESS AND THE DEGREE OF STRESS RESISTANCE OF FOOTBALL PLAYERS. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(6), 378-385.
12. Shamsitdinova, M. F. (2022). UMUMTA‘LIM MAKTABLARI O‘QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGIGA BASKETBOL SPORT TO‘G‘RAKLARINING TA‘SIRI. INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING, 1(9), 208-212.
13. G‘ofirjonova, A. I. (2022). MILIY HARAKATLI O‘YINLARNI SPORT ELEMENTLARINI O‘ZLASHTIRISHDA QO‘LLASHNING SAMARADORLIGI. INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING, 1(9), 171-176.

14. Костикова, О. В., Азизов, С. В., Болтобаев, С. А., Азизова, Р. И., & Махмуджонов, А. А. (2025). РАЗВИТИЕ У ЮНЫХ БАСКЕТБОЛИСТОВ СКОРОСТИ И ТОЧНОСТИ БРОСКА. Физическая культура, спорт-наука и практика, 2, 109-114.

15. Luqmonov, I. B. (2022). KARATE SPORT TO ‘GARAKLARINING UMUMTA’LIM MAKTABLARI O ‘QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGIGA TA’SIRI. INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING, 1(9), 166-170.